

John Steinbeck

KONSERVŲ GATVĖ

Konservų gatvė Monterėje, Kalifornijos valstijoje, yra poema, smarvė, gergždesys, šviesos atspalvis, įprotis, nostalgija, sapnas. Konservų gatvė pasklida ir ankšta, tai skarda ir geležis, rūdys ir skiedros, aptrupėję šaligatviai, piktžolėtos dykvietės, šiukšlynai, sardinių konservų fabrikai iš rifliuotos skardos, landynės, restoranai ir viešnamiai, mažos krautuvelės, laboratorijos. Kažkas kažkada yra pasakęs, kad ten gyvena „šliundros, sąvadautojai, lošėjai, šunsnukiai“, ir, matyt, turėjo galvoje — Visi. Jeigu jis būtų žiūrėjęs pro kitą rakto skylutę, tai gal būtų pasakęs „šventieji ir angelai, kankiniai ir atpirkėjai“, ir būtų turėjęs galvoje tą patį.

Rytais, kai sardinių gaudytojai baigia darbą, seineriai sunkiai įkrypuoja įlankon, pūsdami sirenas. Tie sunkiai prikrauti laivai stoja prie kranto, kur įlankon sumerktos konservų fabrikų uodegos. Šis palyginimas yra kruopščiai apgalvotas, nes jei fabrikai būtų sumerkę įlankon savo burnas, tai pro kitą galą išeinančios konservuotos sardinės bent jau metaforiškai būtų kur kas baisesnis dalykas. Tada sukaukia fabrikų sirenos, vyrai bei moterys visame mieste greitai apsirengia ir bėgte skuba į darbą. Paskui blizgantys automobiliai veža aukštuomenę: direktorius, juristus, savininkus, kurie dingsta kontorose. Paskui iš miesto pasipila minios italų, kinų, lenkų, vyrų ir moterų, su kelnėmis, guminiiais apsiaustais ir prijuostėmis. Jie bėgte skuba valyti,

skrosti, virti, konservuoti žuvų. Visa gatvė dunda, dejuoja, rėkia ir ūžia, o tuo metu sidabrinių žuvų upės liejasi iš laivų, šiekyla vis aukščiau iš vandens, kol ištuštėja. Konservų fabrikai dunda, šnypščia, žvanga, kol paskutinė žuvis būna nuvalyta, išskrosta, išvirta ir užkonservuota. Tada sirenos sukaukia vėl, ir peršlapę, dvokiantys, pavargę italai, kinai ir lenkai, vyrai ir moterys, pasipila laukan ir eina įkalnėn į miestą. Tada Konservų gatvė vėl tampa pati savimi — rami ir paslaptinga. Sugrįžta jos įprastas gyvenimas. Valkatos, kurie iš pasibjaurėjimo buvo pasisalinę po juodais kiparisais, išeina į dykvietę pasėdėti ant surūdijusių vamzdžių. Jeigu šviečia saulė, išeina pasišildyti ir Doros merginos. Dokas iš Vakarų biologinės laboratorijos per gatvę žingsniuoja į Li Čongo krautuvę nusipirkti poros kvortų alaus. Dailininkas Anri kaip erdelterjeras dykvietėje ir šiukšlyne ieškinėja kokio medgalio ar metalo gabalo savo daromai valčiai. Paskui gatvėn ateina tamsa, ir priešais Doros įstaigą užsidega žibintas — tarsi negestantis Konservų gatvės mėnulis. Į Vakarų biologinę renkasi svečiai, ir Dokas per gatvę eina pas Li Čongą nusipirkti penkių kvortų alaus.

Kaip pavaizduoti poemą, smarvę, gergždesį, šviesos atspalvį, įprotį, sapną? Kai renki jūros gyvius, pasitaiko tokių plokščių kirmėlių, tokių švelnių, kad jų beveik neįmanoma paimti sveikų, nes vos paliestos nutrūksta. Reikia palaukti, kol ji ramiai pati užsliauš ant peilio geležtės, ir tik tada nukrėsti į stiklainį su jūros vandeniu. Gal kaip tik šitaip ir reikia rašyti šią knygą — kloti tuščius lapus, ir tegu pasakojimai patys šliaužia į juos.

I

Li Čongo krautuvėlė, nors ir nepasižymėjo dideliu tvarkin-gumu, buvo tarsi gausybės ragas. Ji buvo maža ir ankšta, bet tame vieninteliame kambarėlyje galėjai rasti visko, ko žmogui reikia, kad gyventų ir būtų laimingas: drabužių, maisto, — tiek šviežio, tiek konservuoto, — gėrimų, tabako, žvejybos reikmenų, instrumentų, valčių, virvių, šovinių ir kiaulienos muštinių. Čia galėjai nusipirkti šlepetes, šilkinį kimono, ketvirtį pintos viskio ir cigarų. Galėjai pasirinkti daiktų de-rinį pagal bet kokią nuotaiką. O tą vienintelę prekę, kurios nebuvo pas Li Čongą, galėjai rasti kitapus gatvės pas Dorą.

Krautuvėlė būdavo atidaroma auštant, o uždaroma tik-tai tada, kai nakčiai jau priglobtas paskutinis atklydęs de-šimtcentis. Ne dėl to, kad šeimininkas būtų buvęs godus. Anaip tol. Bet jeigu žmogus nori išleisti pinigus, tai kodėl jam nepadėjus? Kol Li dar mokėjo stebėtis, jis ir pats ste-bėjosi savo padėtimi bendruomenėje. Jau daugelį metų visi Konservų gatvės gyventojai buvo jam skolingi. Jis niekada nespausdavo skolininkų, bet kai sąskaita pasidarydavo per-nelyg didelė, Li Čongas pasakydavo — gana. Ir nenorėda-mas kopti miestan į kalną, skolininkas paprastai užmokėda-vo ar bent stengdavosi tai padaryti.

Li buvo apskrito veido ir mandagus. Jis kalbėjo didin-ga anglų kalba, nevartodamas jokių r. Kai Kalifornijoje įsi-

liepsnodavo kinų klanų karai, Li Čongas suprasdavo, kiek kainuoja jo galva. Tada jis paslapčia nuvažiuodavo į San Fransiską ir atsigulęs ligoninėn palaukdavo, kol baigsis visi neramumai. Niekas nežinojo, kur jis deda savo pinigus. Gal jis jų paprasčiausiai neturėjo? Gal visas jo turtas buvo neapmokėtos sąskaitos? Bet gyveno jis gerai ir buvo gerbiamas visų kaimynų. Jis pasitikėdavo savo klientais tol, kol tas pasitikėjimas tapdavo juokingas. Kartais jis padarydavo ir komercinių klaidų, bet ir tais atvejais sugebėdavo išpešti nors gramą naudos ar bent įžvelgti ją. Taip buvo ir su Nakvynės Rūmais. Bet kuris kitas šitą sandėrį būtų palaikęs grynu nuostoliu, bet ne Li.

Li Čongo vieta krautuvėlėje buvo prie prekystalio, ten, kur cigarai. Jo kasa buvo kairėje, o skaitytuvai dešinėje. Po stiklu gulėjo rudi cigarai, cigaretės — „Bull Durham“, „Velnio mišinys“, „Penki broliai“, o jam už nugaros lentynose ant sienos stovėjo pintos, puspintės ir ketvirčiai „Senosios žalios upės“, „Senosios vilos“, „Senojo pulkininko“ ir paties populiariausio — „Senojo tenesietiškojo“, labai pigaus, miesto, ne mažiau kaip keturių mėnesių senumo viskio, visų vadinamo „Seniu tenisiuku“. Li Čongas tarp viskio ir pirkėjo stovėdavo ne be reikalo. Kai kurie gudreivos buvo ne sykį mėginę nukreipti jo dėmesį į kitas krautuvės vietas. Prie kitų prekystalių stovėdavo pusbroliai, sūnėnai, sūnūs ir marčios, bet pats Li niekad nesitraukdavo nuo prekystalio su cigarais. Stiklinis vitrinos viršus atstodavo jam stalą. Jo putlios, dailios rankos gulėdavo ant stiklo, o pirštai judėdavo lyg mažos neramios dešrelės. Platus auksinis žiedas ant didžiojo kairės rankos piršto buvo vienintelis jo papuošalas; juo jis ty-

liai barbendavo į guminę pagalvėlę grąžai su senų seniausiai nusitrynusiomis karpelėmis. Li lūpos ir burna buvo putnios, kai šypsodavosi savo malonia šypsena, sušvisdavo visa eilė šilto ir kilnaus aukso. Jis dėvėjo akinius su pusiniais stiklais ir kadangi jų niekad nenusiimdavo, tai žiūrėdamas į tolimus daiktus turėdavo užversti galvą. Maži neramūs jo dešreliniai pirštai mušė skaitytuvais procentus, nuolaidas, sudėtį, atimtį, rudos draugiškos akys lakstė po parduotuvę, o dantys akino pirkėją.

Vieną vakarą, stovėdamas ant laikraščių, kad nešaltų kojos, jis su humoru ir liūdesiu mąstė apie sandėrį, kuris tą popietę buvo sudarytas ir kiek vėliau tą pačią popietę nutrauktas.

Jei išėjęs iš parduotuvės pasuksi tiesiai per piktžolėm apaugusią dykvietę, pro didžiulius iš konservų gamyklų išmestus surūdijusius vamzdžius, tai žolėje pamatysi taką. Praėjęs pro kiparisą, perkirtęs geležinkelio bėgius, už vištėdės išvysi siaurą, žemą pastatą, kuris kadaise buvo naudojamas kaip žuvies sandėlis. Tai buvo paprasčiausias didžiulis kambarys su stogu, priklausantis varganam džentelmenui, pavarde Horacijus Ebvilis. Horacijus turėjo dvi žmonas ir šešis vaikus ir per tam tikrą skaičių metų sugebėjo maldavimais bei įtikinėjimais savo skolą krautuvėje pakelti iki tokio lygio kaip niekas kitas Monterėjuje. Tą popietę jis įėjo krautuvėn, ir jo švelnus pavargęs veidas net sudilgo nuo rūščio, šmėstelėjusio akyse. Storas Li pirštas barbeno į pagalvėlę. Horacijus padėjo delnus ant stiklinio prekystalio.

— Aš tau skolingas begalę pinigų, ar ne? — paklausė jis paprastai.

Li dantys nušvito, pritardami tokiai netradiciškai įžangai. Jis rimtai linktelėjo, nenutuokdamas, kas čia bus.

Horacijus persibraukė liežuvio lūpas, nuodugniai, nuo krašto iki krašto.

— Vaikų labiausiai gaila, — pasakė jis. — Juk dabar tu jiems nebeduosi mėtinių saldinių, garantuoju.

Li veidas sutiko su tokia išvada.

— Begalė pinigų, — pasakė jis.

Horacijus kalbėjo toliau:

— Tu žinai mano namus už pervažos, ten, kur sudėta žuvis?

Li linktelėjo. Tai buvo jo žuvis.

— Jeigu aš juos tau atiduočiau, — rimtai paklausė Horacijus, — ar tiek užtektų už skolą?

Li užvertė galvą ir pro savo pusakinius pažvelgė į Horacijų, jo galvoje ėmė lėkti skaičiai, o dešinė ranka nejučiom ėmė ieškoti skaitytuvų. Li įvertino suklypusį pastatą ir sklypą, kuris gali būti pelningas, jeigu konservų fabrikas sumanytų plėstis.

— Žinoma, — pasakė Li Čongas.

— Gerai, tada trauk sąskaitas, o aš parašysiu pardavimo kvitą.

Horacijus tarsi kažkur skubėjo.

— Kam daug popieliaus, — tarė Li. — Aš tau palasysiu viską ant vieno.

Juodu išdidžiai užbaigė sandėrį, ir Li pastatė ketvirtį pintos „Senio tenisiuko“. Tada Horacijus Ebvilis labai tiesus nuėjo per dykynę pro kiparį, per pervažą, pro vištide, įėjo į buvusius savo namus ir nusišovė ant žuvų krūvos. Ir nors tai

neturi jokio ryšio su šia istorija, bet po to nė vienas Ebvilio vaikas, nesvarbu, kurios motinos, nejautė mėtinių saldinių stygiaus.

Bet grįžkim prie to vakaro. Horacijus gulėjo ant lentos prismaigstytas balzamavimo adatų, jo žmonos apsikabinusios sėdėjo ant jo namo laiptelių (iki laidotuvių pabaigos jos draugavo, paskui pasidalijo vaikus ir daugiau nebesikalbėjo). Li Čongas stovėjo prie cigarų prekystalio, ir jo rudos gražios akys, kupinos amžino kiniško liūdesio, buvo nukreiptos į patį save. Jis suprato, kad niekuo čia negalėjo padėti, bet jeigu būtų žinojęs iš anksto, tai būtų nors pamėginęs. Li gerumas ir supratingumas sakė, kad žmogaus teisė nusižudyti yra neatimama, bet kartais draugas gali padaryti savižudybę nebūtiną. Li jau buvo apmokėjęs laidotuvių išlaidas ir nusiuntęs liūdinčioms šeimoms po pintinę gastronomijos prekių.

Taigi dabar Li Čongui priklauso Ebvilio namas — geras stogas, geros grindys, du langai ir durys. Tiesa, ant grindų buvo žuvų krūva, skleidžianti nenusakomą stiprų kvapą. Iš pradžių Li Čongas ketino tenai įrengti bakalėjos sandėlį, bet paskui atsisakė tos minties. Labai jau toli nuo krautuvės, bet kas sumanęs gali įlipti pro langą. Jis kaip tik tapnojo žiedu per pagalvėlę ir svarstė šią problemą, kai atsidarė durys ir įėjo Makas. Makas buvo galva, lyderis, vadovas ir šiek tiek netgi eksploatatorius nedidelės grupelės, vienijamos to, kad, niekad nė vienas jos narys neturėjo šeimos, pinigų ir šiaip jokių kitų troškimų, išskyrus maistą, gėrimus bei malonumus. Dauguma žmonių taip atkakliai ieško malonumų, kad jį suradę iš nuovargio nieko nebepajunta, tačiau Ma-

kas su savo bičiuliais prie malonumo eidavo palengva, tarsi atsitiktinai, ir subtiliai juo mėgaudavosi. Makas ir Heizlis, nepaprastai stiprus jaunas vyriškis, Edis, pavaduojantis „La Idoje“ bufetininką, Hjugis ir Džonsas, kartais renkantys varles ir kates Vakarų biologinei laboratorijai, gyveno tuose surūdijusiuose vamzdžiuose dykvietėje netoli Li Čongo. Tiksliau — vamzdžiuose gyveno tada, kai būdavo drėgna, bet geru oru glausdavosi juodo kipariso pavėsyje dykvietės pakrašty. Nulinkusios to medžio šakos buvo tarsi kokia paplatinė, kurioje galėjai gulėti ir stebėti kunkuliuojantį Konservų gatvės gyvenimą.

Pamatęs Maką, Li Čongas šiek tiek įsitempė, jo žvilgsnis slystelėjo prie durų įsitikinti, ar sykiu neįėjo Edis, Heizlis ar Hjugis su Džonsu, paskui vėl sugrįžo į lentynas.

Makas savo kortas atidengė visiškai atvirai.

— Li, — pasakė jis, — aš su Edžiu ir kitais išgirdome, kad Edvilio namas dabar priklauso tau.

Li Čongas linktelėjo ir laukė toliau.

— Aš ir mano draugai sumanėme paklausti tavęs: gal kartais mus įsileistum? Mes saugosim tavo turtą, — pridūrė jis greitai. — Neleisim niekam lįsti vidun, laužyti. Juk vaikai gali visus langus išdaužyti, — paaiškino jis. — Jei niekas neprižiūrės, tai namai juk ir sudegti gali.

Li atlošė galvą ir pro savo pusinius akinius pažvelgė Makui į akis, jo žiedas nuo mąstymo ėmė barbenti į pagalvėlę kur kas lėčiau. Makso akyse atsispindėjo geranoriškumas bei atvirumas, troškimas, kad visi būtų laimingi. Bet kodėl Li Čongas jaučiasi truputį užspeistas? Kodėl jo protas ieško išeities atsargiai, kaip katė tarp kaktusų? Juk viskas pa-

teikta kuo sklandžiausiai, beveik kaip filantropija. Li protas perkratinėjo tikimybes — ne, viskas beveik garantuota — ir jo pirštas ėmė tapnoti dar lėčiau. Jis įsivaizdavo, kad nepriima Mako pasiūlymo, ir įsivaizdavo išdaužytus langus. Tada Makas, be abejo, antrą kartą pasisiūlys saugoti jo turtą, o po antro atsisakymo Li jau užuodė dūmų kvapą, matė sienomis šliaužiančias liepsnas. Makas su bičiuliais padės gesinti gaisrą. Li pirštas visai nurimo ant pagalvėlės. Jis paguldytas ant menčių. Tai aišku. Jam liko tiktai išsaugoti savo orumą, ir Makas su tuo kilniai sutiko.

— Jūs mokėti nuoma už mano namas? — paklausė Li. — Jūs gyventi ten kaip viešbutis?

Makas nusišypsojo plačiai ir kilniai.

— Žinoma! — šūktelėjo jis. — Puiki mintis! Kiek nori?

Li susimąstė. Jis žinojo, kad suma visai nesvarbu. Pini-gų jis iš jų vis tiek negaus. Vadinasi, telieka saugoti orumą ir paprašyti solidžios sumos.

— Penki doleliai savaitė, — pasakė Li tvirtai.

— Gerai, paklausiu, ką sakys vaikinai, — tarė Makas.

Tuo viskas ir baigėsi. Visi liko patenkinti. Ir jei kam galėjo pasirodyti, kad Li patyrė visišką pralaimėjimą, tai jis pats vertino visai kitaip. Langai liko sveiki. Gaisro irgi nebuvo, ir nors nuoma nebuvo mokama, bet kai nuomininkai pelnydavo kiek pinigų, o tai atsitikdavo gana dažnai, jiems nė galvon nešaudavo, kad tuos pinigus galima išleisti kur nors kitur, ne Li Čongo krautuvėje. Jis įgijo būrelį nuolatinių klientų. Bet tai dar ne viskas. Jei krautuvėje imdavo siautėti koks girtuoklis, jei iš Monterėjaus atlėkdavo grės-minga berniūkščių gauja, Li Čongui tereikėdavo tik šūktelti,

ir pagalbon atskubėdavo nuomininkai. Nusistovėjo dar viena gera taisyklė — iš geradarių nevagiama. Iš konservuotų pupų, pomidorų, arbūzų ir pieno Li sutaupė daugiau, negu buvo užsiprašęs už butą. O jeigu tuo pačiu metu padidėjo trūkumai kitose Monterėjaus krautuvėse, tai čia jau ne Li reikalas.

Vaikinai įsikraustė į namą, žuvys buvo iškraustytos. Niekas neatmena, kam šovė galvon pavadinti tą namą Nakvynės Rūmais, bet taip jis nuo tol buvo vadinamas. Vamzdžiuose arba po kiparisu nebuvo vietos baldams arba mažesniems ištaigos dalykėliams, kurie ne tik būdingi, bet ir būtini mūsų civilizacijai. Įsikūrę Nakvynės Rūmuose, vaikinai ėmėsi apstatymo. Atsirado kėdė, sulankstoma lovelė, dar viena kėdė. Ūkinių prekių parduotuvė be jokių pretenzijų ir be savo žinios paaukėjo skardinę raudonų dažų, ir įgytas naujas stalas ar suolas būdavo nudažomas; tai gerokai pagražindavo daiktą, be to, padarydavo jį neatpažįstamą, jei kartais užmatytų ankstesnysis šeimininkas. Šitaip Nakvynės Rūmai ėmė funkcionuoti. Vaikinai sėdėdavo palei savo duris ir pro geležinkelį bei dykvietę žiūrėdavo tiesiai į fasadinius Vakarų biologinės langus. Vakaraus iš laboratorijos būdavo girdėti muzika. Jų akys sekėdavo paskui Doką, kai šis gatve eidavo pas Li Čongą nusipirkti alaus. Ir Makas sakydavo: „Tas Dokas puikus vaikas. Reikia padaryti jam ką nors gero.“